

ØF-notat nr 06/2002

Levekårstatus for Lillehammer 2002

Av
Pelle Engesæter

Tittel: Levekårstatus for Lillehammer 2002

Forfattere: **Pelle Engesæter**

ØF-notat nr.: 06/2002

ISSN nr.: 0808-4653

Prosjektnummer: **K 109**

Prosjektnavn: Levekår i Lillehammer

Oppdragsgiver: Lillehammer kommune

Prosjektleder: Pelle Engesæter

Referat:

Notatet gir en oversikt over levekårsrelevante forhold i Lillehammer basert på offentlig statistikk (objektive kriterier). Levekårs situasjonen er presentert på to måter; en med utgangspunkt i SSB kommunestatistikk og en med utgangspunkt i SSB's "Hjulet". Notatet gir innledningsvis en demografisk beskrivelse av Lillehammers befolkning. Resten av notatet er viet ulike sider ved levekårssituasjonen i Lillehammer, både for kommunen som helhet og på bydelsnivå.

Gjennomgangen viser at Lillehammer på kan vise til en positiv utvikling innen en del sentrale levekårsrelevante forhold i perioden 1997 til 2002.

Sammendrag: Oppsummering til slutt i notatet.

Emneord: Levekår, Lillehammer

Key words:

Dato: August 2002

Antall sider:

Pris: Kr 100,-

Utgiver: Østlandsforskning
Serviceboks
N-2626 Lillehammer

Telefon 61 26 57 00
Telefax 61 25 41 65
e-mail: oef@ostforsk.no
<http://www.ostforsk.no>

⌈ Dette eksemplar er fremstilt etter KOPINOR, Stenergate 1 0050 Oslo 1. Ytterligere eksemplar fremstilling uten avtale og strid med åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

Forord

Levekårstatus 2002 for Lillehammer er skrevet på oppdrag fra Lillehammer kommune. Notatet er i hovedsak utformet etter samme mal som Levekårstatus for Lillehammer som kom i 1998 (Grimsrud 1998). Formålet med notatet er dels å gi en statusrapport over viktige sider ved levekårs situasjonen i kommunen, dels å fungere som sammenligningsdokument overfor situasjonen slik den var i 1996/1997. Notatet gir først en oversikt over sosio-økonomiske forhold i Lillehammer, deretter gjennomgår visse sider av levekårs situasjonen i kommunen.

Notatet er skrevet av Pelle Engesæter ved Østlandsforskning. Kollega Gro Marit Grimsrud har bidratt med innsiktsfulle kommentarer til demografidelen av notatet.

Lillehammer 30. august 2002

Kristian Lein
Forskningsleder

Pelle Engesæter
Prosjektleder

1	Innledning.....	4
1.1	Om innholdet i rapporten.....	4
1.2	Levekår.....	4
2	Lillehammers befolkning	8
2.1	Demografiske forhold.....	8
2.2	Flyttinger	11
2.3	Utdanning	12
2.4	Innvandrere.....	13
3	Levekår.....	14
3.1	Noen forhold som virker inn på levekår.....	14
3.2	Indeks for levekårsproblemer	17
3.3	Levekår i bydelene	19
4	Oppsummering	21
4.1	Undersøkelsen	21
4.2	Noen kjennetegn ved Lillehammer	21
4.3	Status befolkning.....	22
4.4	Status levekår	24
4.5	Hvordan har det gått siden 1997?.....	25
	Litteraturreferanser	27

1 Innledning

1.1 Om innholdet i rapporten

Rapporten gir en kortfattet beskrivelse av levekårsstatus for Lillehammer i 2002, inkludert en generell beskrivelse av demografiske forhold som har betydning for levekårssituasjonen.

Det er mange forhold som på en eller annen måte kan sies å virke inn på folks levekårsstatus, fra rent personlige forhold til forhold av mer strukturell karakter. En type indikatorer er slike som dreier seg om forhold som gir indikasjoner på i hvilken grad et samfunn har mennesker som på ulikt vis faller utenfor, andre typer er slike som viser ressurstilgangen i samfunnet som utdannings- og inntektsnivå, mens en tredje type kan være slik som dreier seg om kommunens tjenestetilbud som f.eks barnehagedekning og antall sykehjemsplasser. For yrkesaktive småbarnsforeldre er mulighetene for å få barn i barnehage (barnehagedekning) en viktig levekårsfaktor. For husstander som ikke har barn i førskolealder er barnehagedekning derimot som regel helt uvesentlig. Pensjonister er på sin side trolig mer opptatt av muligheten for å få plass på syke- eller aldershjem.

Datamaterialet som blir benyttet er såkalte registerdata, det vil si statistikk basert på innrapportering fra offentlige registre (som trygdekontor, sosialkontor, politikamre, arbeidskontor, utdanningsinstitusjoner) som hver på sin måte kan si noe om levekårsstatus i kommunen.

Materialet har en klar begrensning ved at det kun er såkalte objektive levekårsindikatorer som er benyttet, det vil si at det ikke er folks egne opplevelser av egne levekår og egen livssituasjon som blir undersøkt, men registreringer basert på offentlig statistikk. Objektive levekårsindikatorer viser hvordan kommunen kommer ut på en del forhold som på ulikt vis har betydning for hvordan det er å leve i kommunen. Er det f.eks mye eller lite vold i kommunen, er mange eller få arbeidsledige, er det mange eller få som trenger hjelp fra det offentlige, og er husholdningsøkonomien god eller dårlig? Fordelen med slike data er at de er sammenlignbare over tid og at de kan danne grunnlag for sammenligninger mellom kommuner.

Vi mangler oppdaterte data om boforhold (blir utgitt i forbindelse med Folke- og bolig tellingen 2001 i september 2002), bomiljø og sosiale relasjoner.

1.2 Levekår

Ingen entydig definisjon

Det eksisterer ingen entydig definisjon av levekår, heller ikke finnes det noen objektiv, entydig metode som kan si hva som er gode og dårlige levekår. I Norge har det likevel vært vanlig å betrakte levekår i sammenheng med tilgang på visse grunnleggende ressurser som helse, utdanning, inntekt, sosiale kontakter, et godt nærmiljø, tjenestetilbud, osv. (NOU 1993:17; Barstad 1997). Innen denne tradisjonen blir levekår definert som *betingelser for velferd*. I dette ligger det en forståelse som sier at et individs levekår bestemmes av de *ressurser* som individet disponerer i form av materielle og immaterielle ressurser. Den enkeltes ressurstilgang må imidlertid ses i sammenheng med hvilke

muligheter den enkelte har til å omsette sine ressurser til gode levekår. Disse mulighetene kan variere fra sted til sted. Vanligvis er det slik at det er mer ressurskrevende å bo i storby enn på mindre steder, samtidig som større steder ofte kan tilby flere muligheter til å omsette ressurser til gode levekår. Ut fra en slik ressurs-arena-tankegang (NOU 1993:17) vil den enkelte velferdssituasjon være betinget av forhold som arbeid (sysselsetting), økonomi, utdanning, helsesituasjon, sosial kontakt (det å ha venner) og bosituasjon, samt de muligheter en har på stedet til å realisere de ressurser en besitter.

Hopning og kompensasjon

Et viktig trekk med hensyn til levekår er at levekårene ofte er preget av henholdsvis *hopning og kompensasjon*. Med hopning menes at bestemte befolkningsgrupper enten har en opphopning av levekårgoder (gode levekår) eller levekårsbyrder (dårlige levekår). God helse er f.eks et levekårgode som ofte henger sammen med både god økonomi, høg utdanning og gode boforhold, mens dårlig helse på sin side oftere finnes hos dem med lav utdanning og dårlige boforhold (Barstad 1997). Hopning av gode eller dårlige levekår har en tendens til å konsentrere seg i bestemte geografiske områder, det mest kjente er skillet mellom østkant og vestkant i Oslo. En slik geografisk fordeling skyldes seleksjonsmekanismer i samfunnet, i Norge er kostnadsnivå (pris på boliger) kanskje den viktigste. Med kompensasjon siktes det til at dårlige levekår på et område blir kompensert med gode levekår på et annet.

En nyansering

Allardt (1975) har også laget en oppstilling hvor han nyanserer levekårsbegrepet ved å introdusere to dimensjoner av levekår, nemlig levestandard - livskvalitet, og velferd - lykke. De fire begrepene kan ses som ytterpunkter på to skalaer (jf boks 3.1).

Boks 1.1 *Levekårsbegrepets to dimensjoner. (Etter Allardt 1975)*

Materielle forhold	Immaterielle forhold
<i>Levestandard</i> <----->	<i>Livskvalitet</i>
Behovstilfredsstillelse	Subjektive opplevelser
<i>Velferd</i> <----->	<i>Lykke</i>

I Allardts oppstilling blir *levestandard* knyttet til materielle forhold, mens *livskvalitet* blir knyttet til immaterielle forhold. Tilsvarende blir *velferd* knyttet til behovstilfredsstillelse, og *lykke* til subjektive opplevelser. Både levestandard og livskvalitet kan ses i relasjon til så vel velferd som lykke – eller *trivsel* som vi vil benytte som begrep. Gjennom å sette de to dimensjonene opp i enkel firefeltstabell (boks 1.2) får en fram et mer nyansert bilde på de mange aspektene som kan knyttes til forestillingen om det gode liv.

Boks 1.2 *Materielle og immaterielle sider ved levekårsbegrepet. (Etter Allardt 1975)*

	Velferd	Lykke/trivsel
Levestandard	Behov som blir tilfredsstilt gjennom tilgang til materielle ressurser	Subjektive opplevelser av materielle forhold og ytre levekår
Livskvalitet	Behov som blir tilfredsstilt gjennom kontakt med andre mennesker, med natur eller omverdenen	Subjektive opplevelser av relasjoner til mennesker, natur og samfunn

Et eksempel på behov som blir tilfredsstilt gjennom tilgang til materielle ressurser kan være behovet for et sted å bo, et annet eksempel kan være at en god inntekt gir grunnlag for å investere penger i velferdsgoder som bil, hytte og feriereiser. Velferdsgodene hus, bil og hytte blir i sin tur en målestokk på husholdningens levestandard. En stor og kostbar bolig gir f.eks høyere skår på objektive levestandardmålinger enn hva en liten bolig med utedo gjør. Subjektive opplevelser av materielle forhold og ytre levekår går på i hvilken grad vi er tilfredse med den materielle levestandarden. Det eksisterer ingen nødvendig sammenheng mellom materiell velferd og lykke, forutsatt at de mest grunnleggende behov er dekket (Allardt 1975; Schiefloe 1985). Det er med andre ord nødvendigvis ikke slik – som vi vel alle vet - at de som bor i fine hus og har dyre biler er lykkeligere enn de som bor i mindre fine leiligheter og som ikke har bil. Her kommer de subjektive opplevelsene av materielle forhold og ytre levekår inn som et viktig levekårsrelevant forhold. Den materielle levestandard kan være høy samtidig som lykken er liten, og omvendt kan den materielle levestandarden være lav samtidig som en er lykkelig.

Livskvalitet

Livskvalitet blir ofte forstått som de sider av levekårsbegrepet som ikke kan måles i eksakte størrelser, og som omhandler menneskers egne opplevelser og forståelser av egen livssituasjon. Livskvalitet er et subjektivt begrep der motsatsen vil være objektiviserte levekårsindikatorer i form av offentlig statistikk (f.eks dødelighet pr 1000 innb., levealder, antall sosialhjelpsmottakere). En tilnærming med utgangspunkt i livskvalitet vil ofte forsøke å fange opp forhold som er vanskelige å måle, som for eksempel følelsen av å være utrygg, og verdien av sosial kontakt. Begrepet livskvalitet vil ofte være nært forbundet med begrepet ”trivsel” som ble drøftet ovenfor, men skiller seg ut fra dette ved å være mer grunnleggende. Vi kan på sett og vis si at trivsel er en forutsetning for god livskvalitet.

Livskvalitet kan kort fortalt sies å dreie både seg om *behovstilfredsstillelse* gjennom kontakt med andre mennesker og natur, og om *subjektive opplevelser* av materielle forhold/ytre levekår og av relasjoner til mennesker, natur og samfunn (jf boks 1.2).

Trivsel

Trivsel kan defineres som et uttrykk for en emosjonell reaksjon på resultatet av samspillet mellom folks behov, forventninger, verdier, osv. og hvordan miljøet eller omgivelsene tilgodeser og imøteser disse behovene, forventningene og verdiene (Marek & Hovden 1983). Det tankemessige og reflekterende (kognitive) element i denne reaksjonen representerer en vurdering av hvordan omgivelsene er. Omgivelser er i denne sammenheng både konkrete, fysiske natur- og menneskeskapte forhold, og sosiale forhold som vennskap, arbeidssituasjon, familiesituasjon, osv..

Trivsel er vanskelig å måle siden det ikke eksisterer noen fasit for god eller dårlig trivsel, trivsel er i høyeste grad noe personlig som varierer fra menneske til menneske. Trivsel er et vidt begrep og dekker egentlig folks totale livssituasjon ved at vi snakker om trivsel på skolen, trivsel på arbeid, trivsel i hverdagen, å trives blant folk, trivsel i boligområdet, osv.. En kan utmerket godt trives i en situasjon og mistrives i en annen. Begrepet er med andre ord komplekst.

En innvending mot ”trivselsundersøkelser” er at slike målinger lett får karakteren av ”slik en tar det”-studier, der den enkeltes erfaringsbakgrunn og/eller aspirasjoner gir rammer for hvordan en opplever egen livssituasjon og hverdagsvirkeligheten. En generell innvending vil her være at når en vurderer subjektive erfaringer finner en at mange trives eller aksepterer forhold som ut fra objektive kriterier blir ansett å være dårlige. Dette forholdet kan trolig forklares ved at folk har en tendens til å tilpasse

seg omgivelsene over tid. Samtidig vil en også finne at noen kan være misfornøyde med en situasjon som kan være betydelig bedre enn hva som er vanlig i samfunnet (Schiefløe 1985; Allardt 1975). Nå trenger ikke individuell erfaringsbakgrunn eller aspirasjoner i seg selv innebære en metodesvakheter - kanskje heller snarere tvert i mot, spørsmålet er hvorvidt forskeren eller den som analyserer dataene kjenner de individuelle eller kontekstuelle sidene ved respondentenes svargiving, og/eller er i stand til å foreta en kritisk og faglig analyse. Gjennom bruk av spørreskjema vil slike forhold sjelden framgå i tilstrekkelig grad, til det kreves andre tilnærminger. Desto mer forskeren kjenner til den sosiale og fysiske sammenhengen (konteksten) svargivingen utgår fra, desto lettere er det å foreta en faglig forsvarlig analyse. Med hensyn til denne undersøkelsen kjenner vi ikke som mye til den sosiale og fysiske sammenhengen respondentene svarer ut fra utover å kjenne til bostedsområde (men ikke alltid like detaljert) og sosio-økonomiske kjennetegn. Vi kjenner ikke de menneskene som har besvart skjemaet, og vi vet heller ikke hvilke referanserammer de har når de fyller ut svarene.

Begrepene *lykke* og *trivsel* er ikke fullstendig overlappende, men beskriver noe av de samme levekårselementene. Et lykkelig menneske er et menneske som trives i sitt dagligliv. Hvor lykkelig et menneske føler seg, er indikator på om tilværelsen arter seg slik at ens ønsker og forventninger blir innfridd. Lykke – og trivsel, er med andre subjektive størrelser som må ses i forhold til individuelle ønsker og forventninger, forhold vi vet varierer sterkt fra individ til individ. Forhold som gjør ett menneske lykkelig trenger ikke gjøre et annet menneske lykkelig. Dette er viktig å ta i betraktning når en vurderer og leser om trivsel og lykke.

2 Lillehammers befolkning

2.1 Demografiske forhold

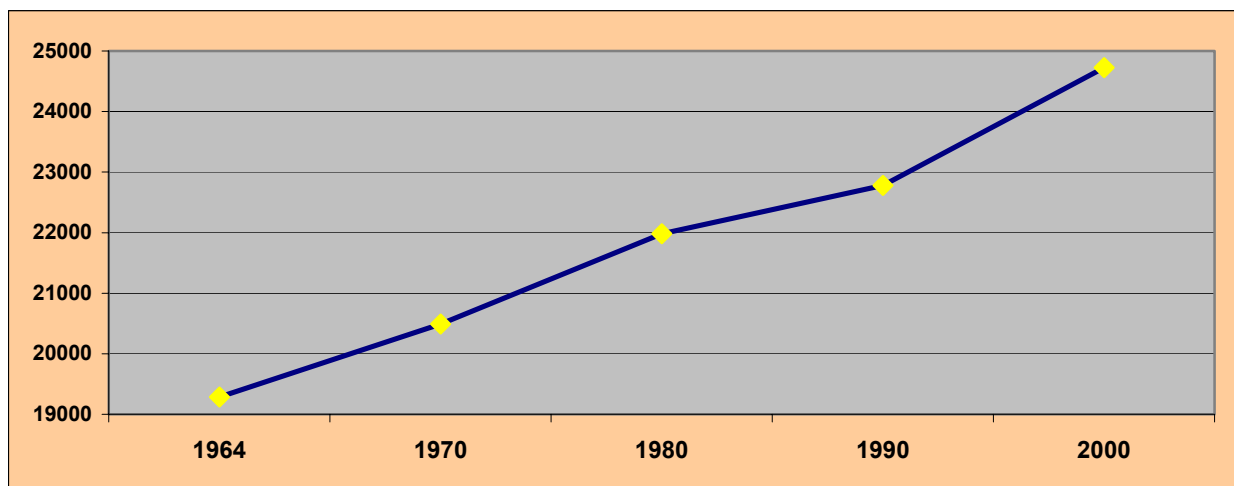
Folketallsutviklingen

Ved årsskiftet 2001/2002 var folketallet i Lillehammer 24 769. Lillehammer har hatt vekst i folketallet omtrent hvert år fra 1964¹ til 2000 – unntakene er noen år tidlig på 1980-tallet og 1997. Perioden fra 1988 til 1995 var preget av en til dels kraftig befolkningstilvekst. Også fra 1998 til 2001 hadde kommunen relativt sterk vekst. Hovedtrekkene i folketallsutviklingen er vist i figur 2.1.

Figur 2.2. viser et mer detaljert bilde av folketallsutviklingen fra 1990-2001. Her kommer det fram at Lillehammer har hatt vekst i fødselsoverskuddet siden tidlig på 1990-tallet – fra fem i 1990 til 77 i toppåret 1995. Siste halvdel av 1990-tallet har fødselsoverskuddet holdt seg på et forholdsvis jevnt og høyt nivå og lå i år 2000 på 40. Et fødselsoverskudd på rundt 40 personer må regnes som solid, særlig med tanke på at Oppland samme år hadde et fødselsunderskudd på 116 personer. Til sammenlikning kan det nevnes at tilsvarende tall fra Gjøvik var 33, og to for Hamar.

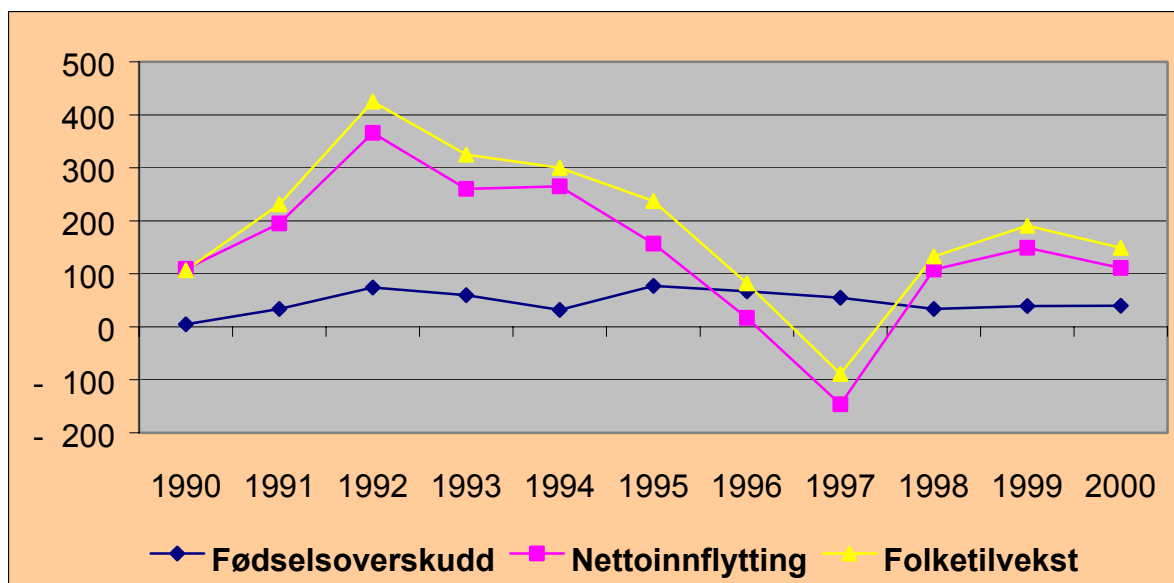
Videre viser figuren at folketallsutviklingen i hovedsak følger utviklingen i flyttebalansen. 1997 og 2001 var år med nedgang i folketallet, og vi ser at det i sin helhet var forårsaket av negativ flyttebalanse. Flyttebalansen er nærmere omtalt i avsnitt 2.2.

Folketilveksten i Lillehammer var i perioden 1991 – 2000 på åtte prosent. Til sammenlikning var tilveksten i Gjøvik på 3,4 prosent og i Hamar på 5,1. Lillehammer ser med andre ord ut til å være en populær by å bo i, til tross for et lite tilbakeslag i 1997 og i 2001.

Figur 2.1 Folketallsutvikling i Lillehammer 1964 – 2000. Kilde: SSB

¹ Fåberg og Lillehammer ble slått sammen til Lillehammer kommune i 1964.

Figur 2.2 Fødselsoverskudd, netto innflytting og tilvekst i folketallet i Lillehammer 1990 – 2000 pr 1.januar.

Positiv folketallsutvikling – men vil det vare?

Ved årsskiftet 2000/2001 var det registrert i alt 24 873 personer i kommunen, og ved årsskiftet 2001/2002 var det registrert 24 769. Det er med andre ord 104 færre Lillehamringer i 2002 enn i 2001. Denne nedgangen i folketallet kan i sin helhet tilskrives negativ flyttebalanse; flere flyttet ut enn inn i kommunen i dette året. Til forskjell fra de fleste andre kommuner med folketallsnedgang i fylket, har Lillehammer et forholdsvis solid fødselsoverskudd. Foreløpig er det derfor ingen ting som tyder på at Lillehammer bør frykte samme negative utvikling i folketallet som de mer utkantpregede kommunene i fylket. Det er først når flyttebalansen er negativ flere år på rad, slik at den bidrar til å endre kjønns- og alderssammensetningen i befolkningen at det er grunn til bekymring.

Pr i dag har vi ikke grunnlag for å si om siste års nedgang i folketallet vil vedvare, eller om det er et engangstilfelle slik det var i 1997 (jf figur 2.2). Endringer i folketallet kan komme av rent demografiske faktorer (som for eksempel endringer i fødselstall, fertilitet, dødelighet, ut- og innflyttinger), strukturelle forhold i samfunnet (for eksempel sentralisering, utvikling i arbeids- og boligmarkedet) og endringer i folks flytteeatferd (for eksempel endringer i individuelle flyttemotiv og når disse inntreffer i livsløpene). Vi har ikke anledning til å foreta noen grundig analyse av disse faktorene i dette notatet, men vi kan peke på noen statistiske forhold som beskriver dagens befolkningssituasjon og som kan gi en pekepinn på framtidig folketallsutvikling.

Kjønn og alder

Av Lillehammers 24 769 innbyggere (pr 1. januar 2002) var det 52 prosent kvinner og 48 prosent menn. Kommunen er den eneste i Oppland som har flere kvinner enn menn i aldersgruppen 20 til 39 år (102 kvinner pr 100 menn). Andel barn og unge under 17 år ligger på 21,7 prosent, hvilket er likt med Oppland, men under andelen for landet sett under ett (som ligger på 23,6 %). Andelen eldre over 67 år ligger på 15,6 prosent. Det er lavere enn andelen for Oppland (som ligger på 16,2 %), men høyere enn andelen for landet sett under ett (som ligger på 13,5 %). I regional sammenheng har dermed Lillehammer en gunstig befolkningssammensetning med tanke på framtidig folketallsvekst.

En høy andel unge og god kjønnsbalanse i disse aldersgruppene er nøkkelfaktorer for framtidig vekst.

Nedgang i aldersgruppen 15 - 29 år, vekst i aldersgruppen 30-34 år

Lillehammer har hatt en nedgang i antall *kvinner* i de tre yngste aldersgruppene; dvs fra 15-29 år. I aldersgruppen 15-19 år var reduksjonen i perioden på 8,1 prosent, mens det for aldersgruppen 20-24 år var en reduksjon på 9,4 prosent. I aldersgruppen 25-29 år var nedgangen på 10 prosent. Tilsvarende tall for *menn* er 5,4 prosent, 11 prosent og 7 prosent.

En nedgang i disse aldersgruppene er i utgangspunktet lite gunstig for kommunens framtidige befolkningsvekst: Færre unge voksne fører i tur med seg færre barnefødsler, og dermed har en startet en negativ naturlig befolkningsvekst. Men dersom Lillehammer har netto innflytting, vil dette kunne kompensere for en slik utvikling – slik flyttebalansen til nå har gjort. Det er vekst i aldersgruppen 30-34 år; fem prosent for kvinner og tre prosent for menn. En del av denne veksten kommer sannsynligvis av at kommunen har hatt netto innflytting i veldig lang tid.

Lillehammer har i dag netto utflytting. Dersom dette fortsetter er det grunn til å være på vakt overfor endring i befolkningens kjønns- og alderssammensetning. Når negativ flyttebalanse følges av nedgang i andelen unge voksne og nedgang i antall fødte, går folketallet bare en veg; - nedover.

Før en overdramatiserer nedgangen i de yngste aldersgruppene, og før en spekulerer for mye i om nedgangen skyldes forhold i bolig- og arbeidsmarkedet, eller spesifikke forhold ved Lillehammer som bosted, er det grunn til å påpeke at mye av nedgangen er en naturlig konsekvens av nedgangen i fødselstallene på 1970-tallet og 1980-tallet. Nedgangen i disse aldersgruppene er med andre ord forventet – og slett ikke et fenomen som Lillehammer er alene om.

Hvor mye av nedgangen som kan tilskrives endringer i fødselskullene og hvor mye som skyldes endring i flyttemønsteret, krever en mer grundig analyse enn vi har anledning til å gjøre her. Det samme gjør spørsmålet om forskjellen mellom kjønnene; nedgangen er totalt sett større blant kvinner. Men hvorvidt dette kommer av ulike kullstørrelser eller for eksempel økt utflytting blant kvinner, sier disse tallene ingen ting om.

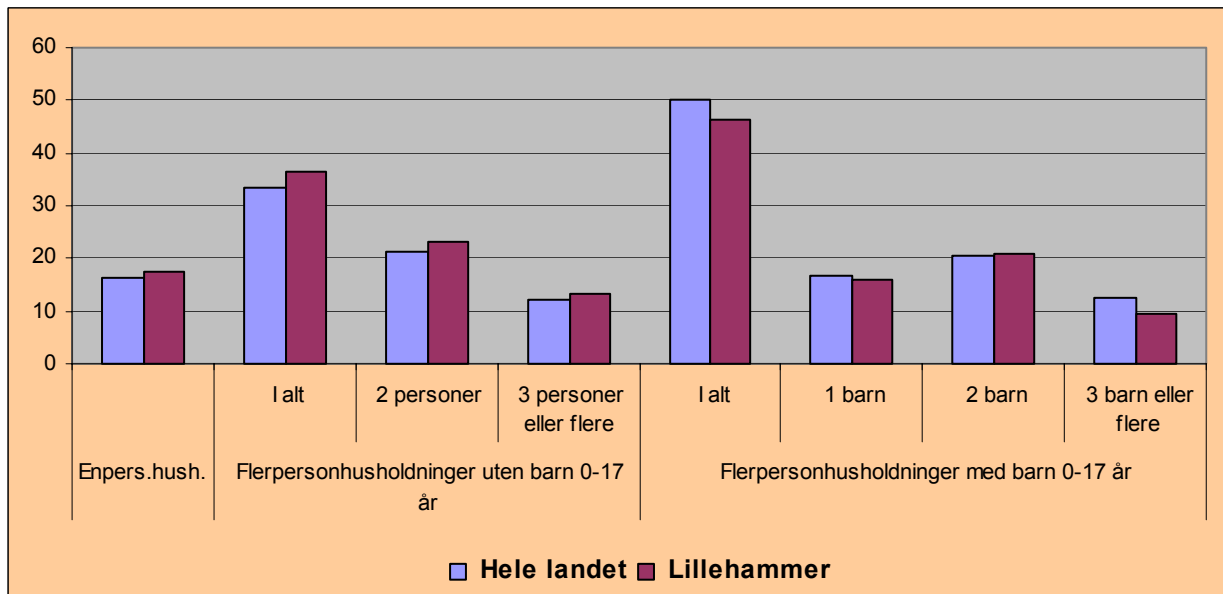
Husholdsammensetning

I Lillehammer består 17,3 prosent av husholdningene av enslige, en andel som for øvrig er høyst normal for bykommuner. Til sammenligning ligger andelen enpersonhusholdninger i Gjøvik på samme nivå, mens den i Hamar ligger på 19,2 prosent. Oppland har en andel på 15,7 prosent, mens landsgjennomsnittet ligger på 16,5. Lillehammer har ikke en spesielt høy andel enslige i forhold til andre byer. Enpersonhusholdninger finner vi først og fremst i utkantkommuner og i store byer, og da særlig i sentrale deler av byene. Dette har sammenheng med en stor andel eldre, enslige, men i byene er det også en overrepresentasjon av unge, uetablerte som bor alene.

Lillehammer har også en høyere andel flerpersonehusholdninger uten barn i alderen 0 til 17 år, enn landet sett under ett. Dette forholdet må også ses i sammenheng med urbaniseringsgrad, det har tradisjonelt blitt født flere barn pr husholdning i landkommuner enn i bykommuner. Dette forholdet er nå i ferd med å endre seg, slik at vi i framtiden kan forvente at Lillehammer får en lavere andel husholdninger uten barn.

Lillehammer har videre en lavere andel husholdninger med barn 0 til 17 år enn landet sett under ett. Dette siste forholdet skyldes i hovedsak at andelen husstander med tre eller flere barn er forholdsvis lav i Lillehammer (9,6 % mot 12,7 % på landsbasis). Lillehammer ligger på omtrent samme nivå som

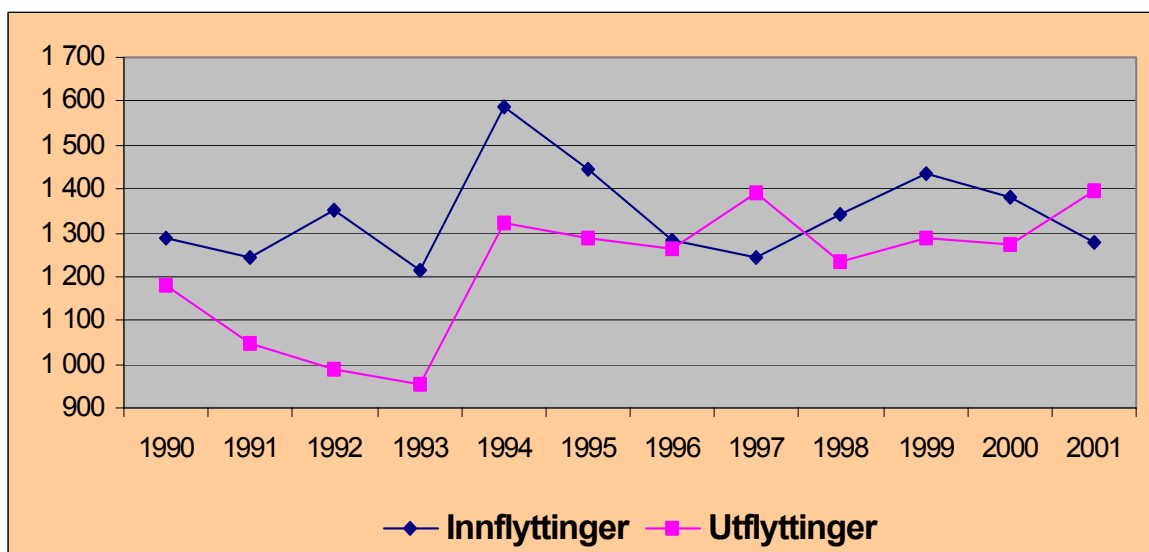
landet sett under ett med hensyn til husholdninger med ett eller to barn.

Figur 2.3 Husholdningsstørrelse Lillehammer kommune 2001. (Kilde: SSB/FoB 2001)

2.2 Flyttinger

Når det gjelder flytting til og fra Lillehammer i perioden 1990 til 2001, viser figur 2.4 en noe ujevn tendens. Årene fra 1990 til 1993 var preget av avtakende utflytting og stabil tilflytting, mens de to årene 1994 og 1995 kan vise til forholdsvis stor tilflytting og ”normal” utflytting. Dette er forhold som hver på sin måte bidrar til å gi en forholdsvis høy netto innflytting. Trolig kan begge forhold tilskrives OL-effekten; få ønsket å flytte ut i påvente av O L, og forholdsvis mange flyttet inn i forbindelse med OL. Flyttebevegelsene i første halvdel av 1990-årene må betraktes som ekstraordinære som følge av én stor begivenhet.

Figur 2.4 Inn- og utflytting 1990-2001. (Kilde: SSB)

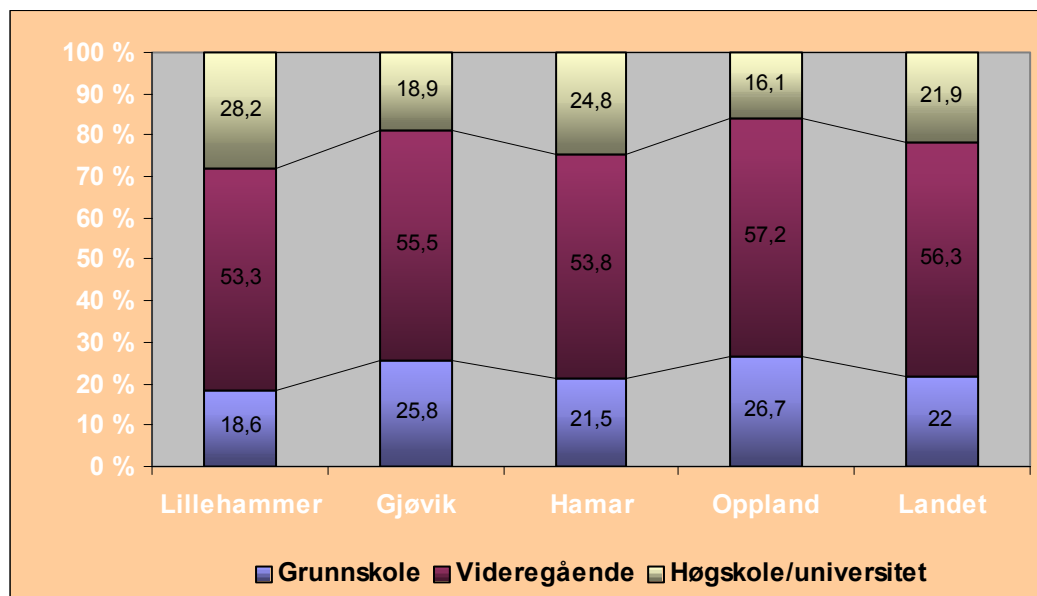
Etter 1994 gikk innflyttingen ned hvert år til bunnoteringen på 1246 personer i 1997, samtidig som

utflyttingen holdt seg på et forholdsvis stabilt nivå fram til hoppet i 1997 (1392). Dermed fikk kommunen et netto flyttetap 146 personer, noe vi må helt tilbake til 1980 for å tilsvarende flyttetap. I årene etter 1997 økte innflyttingene samtidig som utflyttingene holdt seg på en relativt stabilt nivå. Fra år 2000 er det derimot en endring; innflyttingen går ned samtidig som utflyttingen øker. I år 2001 krysser linjene og Lillehammer har nok en gang negativ flyttebalanse.

2.3 Utdanning

Et karakteristisk trekk ved Lillehammer er at kommunen har en stor andel av befolkningen med utdanning ut over videregående skole. Dette må ses i sammenheng med at Lillehammer er vertskap for en rekke offentlige institusjoner som sykehus, høyskole, fylkesadministrasjon, videregående skoler, regionale statlige enheter, samt private kunnskapsbedrifter som forsknings- og konsulentvirksomhet.

Utdanningsnivået i Lillehammer er høyt, både i forhold til fylket, de to andre Mjøsbyene og landet sett under ett. Til sammen 28 prosent av befolkningen over 16 år har høyere utdanning, andelen for Oppland er 17 prosent, mens andelen for landet sett under ett ligger på 21 prosent. Det er også slik at Lillehammer kommer bedre ut her enn både Gjøvik og Hamar som har henholdsvis 19 og 25 prosent med høyere utdanning. Lillehammer ligger med andre ord som en liten oase i fylket med hensyn til andel av befolkningen med utdanning ut over videregående skole. Det er like mange kvinner som menn med høyere utdanning i kommunen.

Figur 2.5 Andel av befolkningen over 16 år etter høyeste utdanningsnivå pr 1.oktober 2000.

Andelen av befolkningen med grunnskole som høyeste utdanning ligger på rundt 19 prosent og andelen med videregående ligger på 53 prosent. Disse andelenene er langt lavere enn i Mjøsbyene (med unntak av Hamar som er omtrent like stor andel med videregående skole som høyeste utdanning), Oppland og landet (jf figur 2.5).

Høg utdanning blir regnet som et gode i levekårssammenheng. Lillehammer har i så måte et godt utgangspunkt. Høg utdanning i seg selv er imidlertid selvsagt ingen nødvendig forutsetning for å ha

gode levekår, en kan selvsagt ha det utmerket med lav utdanning. Høg utdanning gir imidlertid den enkelte mulighet til i større grad å velge arbeid etter interesse og evner, samt å få arbeid som gir god lønn. Dette er forhold som regnes som viktige i en levekårssammenheng.

2.4 Innvandrere

I 2000 hadde Lillehammer en innvandrерandel på 2,9 prosent med ikke-vestlig bakgrunn, og 2,3 med vestlig bakgrunn. Sammenlignet med Gjøvik og Hamar er andelen med vestlige innvandrere noe større, mens andelen med ikke-vestlig bakgrunn er høyere i Gjøvik (3,9%) og lik i Hamar.

3 Levekår

3.1 Noen forhold som virker inn på levekår

Levekår er et omfattende begrep som inkluderer samtlige forhold som på en eller annen måte virker inn på velferden vår. Den følgende gjennomgangen tar for seg noen sider av det mangfoldige levekårsbegrepet (se kap.1.1 for en drøfting). Ved å ta utgangspunkt i tilgjengelig statistikk fra Statistisk Sentralbyrå over levekårsrelevante forhold får vi opp et bilde som viser oss noen sider av levekårs situasjonen i Lillehammer. Dette er vist i tabell 3.1. For å vise hvordan Lillehammer kommer ut i forhold til andre geografiske enheter, viser vi også situasjonen for nabobyene Gjøvik og Hamar, Oppland fylke og Norge.

Tabell 3.1 Forhold som virker inn på levekårs situasjonen. (SSB kommunestatistikk)

	Lillehammer	Gjøvik	Hamar	Oppland	Norge
Andel 16-18 år i vid.gående opplæring Pr 1.10.2000	91,7	90,9	90,1	90,6	89,3
Andel av befolkningen 16 år + med høyere utdanning 2000	27,7	18,5	24,4	15,9	21,3
Registrerte arbeidsledige 16-24 år som andel av arbeidsstyrken Desember 2001	2,7	3,5	3,7	3	3,8
Registrerte arbeidsledige 25-66 år som andel av arbeidsstyrken Desember 2001	2,0	2,3	2,5	1,9	2,6
Uførepensjonister 16-66 år pr 1000 innbyggere 2000	91	118	100	110	96
Dødelighet pr 1000 innbyggere 60-74 år 1998-2000	14	21	17	19	18
Barn med barnevernstiltak pr 1000 barn Desember 2000	15	17	21	18	21
Sosialhjelpstilfeller pr 100 innbyggere 16 år + 1997	4	6	5	4	5
Bruttoinntekt pr innbygger 17 år + 2000	223 126	210 768	227 970	204 184	237 284
Barnehagedekning 1-5 år. <i>Herav andel med heldagsplass</i> 2000	67,4 59,8	70,2 50,8	79,5 71,1	65,2	61,8
Barnehagedekning 1-2 år 2000	36,5	40,9	52	32,8	36,9
Barnehagedekning 3-5 år 2000	88	90,1	97,8	86,2	78

Blå tall viser til forhold der Lillehammer kommer godt ut i forhold til Gjøvik og Hamar, røde tall viser forhold der Lillehammer kommer dårlig ut.

Tallene slik de framkommer i tabell 3.1 viser at Lillehammer har en stor andel av befolkningen i videregående opplæring og en forholdsvis stor andel med utdanning utover videregående skole, en forholdsvis liten andel arbeidsledige, forholdsvis få uførepensjonister, lav dødelighet, få barn med barnevernstiltak og forholdsvis få sosialhjelpstilfeller. Inntektsnivået i kommunen ligger noe under

landsgjennomsnittet, men langt over snittet i Oppland. Barnehagedekningen i Lillehammer er imidlertid ikke spesielt god, og kommunen kommer direkte dårlig ut når vi sammenligner med Gjøvik og Hamar.

Utdanning

Både andelen 16 til 18 åringer i videregående opplæring og andelen av befolkningen 16 år og eldre med høyere utdanning ligger som nevnt forholdsvis høyt i Lillehammer, med henholdsvis 92 prosent og 28 prosent (2000 tall). For begge forhold har Lillehammer en høyere andel enn så vel de to andre Mjøsbyene, Oppland fylke som landet sett under ett. Andelene ligger på samme nivå som i 1996 (Grimsrud 1998).

En skal her være oppmerksom på at lav utdanning i seg selv selvsagt ikke utgjør en negativ levekårsfaktor; en kan være lykkelig og ha det svært bra med lav utdanning. Utdanning må imidlertid forstås som en ressurs som en kan omsette til økt velferd, for eksempel arbeid; det er på denne måten en må forstå utdanning som en levekårsindikator (se f.eks. NOU 1993:17).

Arbeidsledighet

Det å være arbeidsledig er regnet som en negativ levekårsfaktor; er en uten arbeid er en normalt avskåret fra både fra arbeidsinntekter og deler av det sosiale liv samtidig som arbeidssituasjonen fører med seg. Både økonomi og sosiale relasjoner er regnet som viktige i et velferdsperspektiv.

Lillehammer har svært få arbeidsledige i aldersgruppen 16-24 år, både når vi sammenligner med Mjøsbyene, Oppland og landet. Andelen for landet ligger på 3,8 og på Lillehammer ligger den på 2,7. Når det gjelder den registrerte ledigheten i aldersgruppen 25 til 66 år, ligger andelen for Lillehammer på 2, dette er omtrent på fylkesnivå, men bedre enn for Mjøsbyene og landet.

Helse- og sosialforhold

Antall uførepensjonister og sosialhjelpstilfeller gir et uttrykk for sykkeligheten og sosiale problemer på et sted, og er et mål på hvordan en kommune makter å løse grunnleggende velferdsforhold. Mennesker som enten er uførepensjonister eller mottar sosialhjelp har normalt færre muligheter enn andre til å realisere en god velferdssituasjon. Barn på barnevernstiltak er i utgangspunktet et uttrykk for at noe ikke er som det skal være i en familiesituasjon. Antall barn på barnevernstiltak er således et signal om at levekårs situasjonen for en viss mengde barn ikke er som den skal være. Dødelighet omfatter både spedbarnsdødelighet og levealder, og utgjør et mål på den generelle levekårssituasjonen i et samfunn.

I Lillehammer er det færre uførepensjonister, lavere dødelighet, færre barn med barnevernstiltak og færre sosialhjelpstilfeller enn hva enn hva tilfellet er i Gjøvik og Hamar, Oppland (med ett unntak) og landet sett under ett (jf tabell 4.1). I Lillehammer var det i 2000 91 uførepensjonister pr 1000 innbyggere, mens det for Oppland lå på 110 og i Gjøvik og Hamar på henholdsvis 118 og 100. Landsgjennomsnittet var i 2000 på 96 personer pr 1000 innbyggere. Dødeligheten i Lillehammer må sies å være lav med 14 tilfeller pr 1000 innbyggere mellom 60 og 74 år i perioden 1998 til 2000. Tilsvarende tall for Oppland og landet som helhet er 19 og 18 tilfeller, mens det for Gjøvik ligger på hele 21 tilfeller og for på 17.

Det var i desember 2000 15 barn (0 – 20 år) pr 1000 som kom inn under kommunes barnevernstiltak. Til sammenligning var tallet for Gjøvik 17, Hamar 21, Oppland 18 og for landet 21. Tallene indikerer

at Lillehammer har relativt få barnevernstilfeller sammenlignet med fylket og de to andre Mjøsbyene. Hvor stor andel barn som kommer under barnevernstiltak må imidlertid ses i sammenheng med den enkeltes kommunes politikk, kapasitet og praksis med slike saker. Det er følgelig ikke gitt at en kommune som kommer dårlig ut på statistikken nødvendigvis har flere barnevernssaker enn en kommune med få registrerte saker.

Når det gjelder antall sosialhjelpstilfeller pr 100 innbyggere over 16 år, ligger Lillehammer likt med Oppland sett under ett med fire. Til sammenligning har Gjøvik seks, Hamar fem. Gjennomsnittet for landet ligger på fem.

Når vi vet at det er sterke sammenhenger mellom utdanningsnivå og levealder, helse og bruk av helse og sosialtjenester (se f.eks NOU 1993; Barstad 1997), er det ikke særlig uventet at Lillehammer med sitt høye utdanningsnivå kommer godt ut på slike målinger (jf kap.1). Vi finner grunn til særlig å trekke fram den lave dødeligheten og antall barn med barnevernstiltak i Lillehammer sammenlignet med så vel de andre Mjøsbyene som med Oppland og landet sett under ett.

Inntekt

Bruttinntekt pr innbygger over 17 år i år 2000 lå for Lillehammers vedkommende noe under Hamars og landsgjennomsnittet, men over nivået i Gjøvik og Oppland sett under ett. Bruttoinntekten pr innbygger over 17 år var i 2000 i Lillehammer på 223 126 kroner, mens landsgjennomsnittet var på 237 284 kroner. Det er fremdeles stor forskjell på menns og kvinners bruttoinntekt; mens gjennomsnittet for mannlige lønnstakere lå på 276 853 kroner, var gjennomsnittet for kvinner 174 684 kroner. En del av forskjellen skyldes at kvinner i langt større grad enn menn har deltidsjobb, men det er fremdeles slik at ”mannsyrker” er bedre betalt enn ”kvinneyrker” – også i Lillehammer.

Det er viktig å være oppmerksom på at bak gjennomsnittstall som det her refereres til, kan det skjule seg forholdsvis store inntektsforskjeller mellom dem med lavest inntekt og dem med høyest inntekt.

Barnehagedekning

Barnehagedekning utgjør ikke en levekårsindikator i tradisjonell forstand, men er mer et mål på hvordan kommunen legger forholdene til rette for at barnefamilier skal kunne bo og leve i kommunen. En dårlig barnehagedekning kan utgjøre en negativ levekårsfaktor for mange småbarnsforeldre.

Det er i 2002 i alt 26 barnehager i Lillehammer kommune, av disse er 11 kommunale².

Barnehagedekningen i Lillehammer er ikke spesielt god. Lillehammer har dårligere dekningsgrad enn både Gjøvik og Hamar for samtlige alderstrinn, men kommer til gjengjeld bedre ut enn gjennomsnittet for Oppland og for landet sett under ett. Barnehagedekningen 1 til 5 år var i 2000 på 67,4 prosent, for aldersgruppen under 3 år er andelen nede i 36,5 prosent, mens for barn over 3 år var andelen oppe i 88 prosent. Det bør her understrekes at Gjøvik og Hamar har til dels en langt bedre barnehagedekning enn Lillehammer, særlig kommer Hamar godt ut her. Når det gjelder andel barn med heldagsplass, plasserer imidlertid Lillehammer seg mellom Hamar og Gjøvik med en andel på 59,8 prosent.

² Kilde: www.Lillehammer.kommune.no

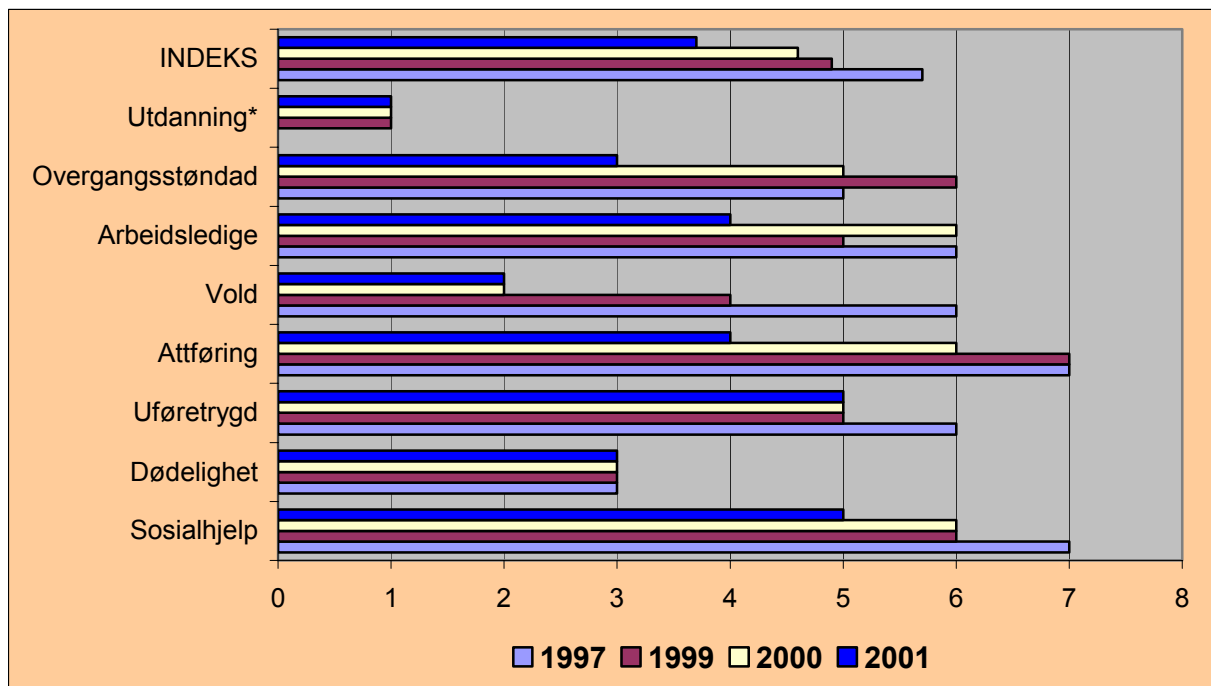
3.2 Indeks for levekårsproblemer

Innen levekårsforskning er det vanlig å konstruere samleindekser på bakgrunn av et sett relevante levekårsindikatorer. Hvilke indikatorer som inngår i slike indekser vil variere etter hva som er fokus for undersøkelsen. Indeksen vi presenterer i dette avsnittet er basert på data fra Statistisk Sentralbyrå (Hjulet) og er sammensatt av sju indikatorer knyttet til offentlig stønad, arbeid, vold og dødelighet. Indeksen skiller seg således ut fra indekser som er vanlig i de offisielle levekårsundersøkelsene der også forhold som inntekt, utdanningsnivå, sosial relasjoner, boforhold og bomiljø inngår som viktige indikatorer for levekår. Inntektsforhold og utdanningsnivå er for øvrig vist som egne indikatorer i tabell 3.1. Utdanning er imidlertid tatt med i figur 3.2 som viser SSB sin levekårsindeks, men inngår ikke som en del av denne indeksen. Det er selvsagt viktig å være oppmerksom på at indeksen ikke gir det hele og fulle bilde av levekårs situasjonen i Lillehammer, men kun viser situasjonen knyttet til et utvalg forhold.

Positiv utvikling

SSB sin levekårsindeks 2001 for Lillehammer ligger på 3,7 – det plasserer kommunen blant de bedre i landet. Den lave indeksverdien viser at Lillehammer kommer godt ut med hensyn til visse forhold som regnes som sentrale innen velferdspolitikken.

Levekårs situasjonen med hensyn til offentlig stønad, arbeid, vold og dødelighet har blitt bedre eller har vist en stabil tendens siden 1997 på samtlige forhold som inngår i indeksen (jf Grimsrud 1998). I 1997 lå indeksverdien på 5,7, i 1999 på 4,9, i 2000 var den på 4,6, mens den i 2001 hadde kommet ned på 3,7. Det er i første rekke en reduksjon i antall personer på overgangsstønad og attføring som har bidratt til reduksjonen. Det har også vært en kraftig reduksjon i anmeldte voldstilfeller og nedgang i antall arbeidsledige fra 2000 til 2001 i tillegg til at antall mennesker som mottar sosialhjelp også har vært mindre i 2001 enn i de to foregående. Dødelighet og andel uføretrygdede har ligget på samme nivå i perioden, det samme har utdanning (som ikke inngår i indeksen).

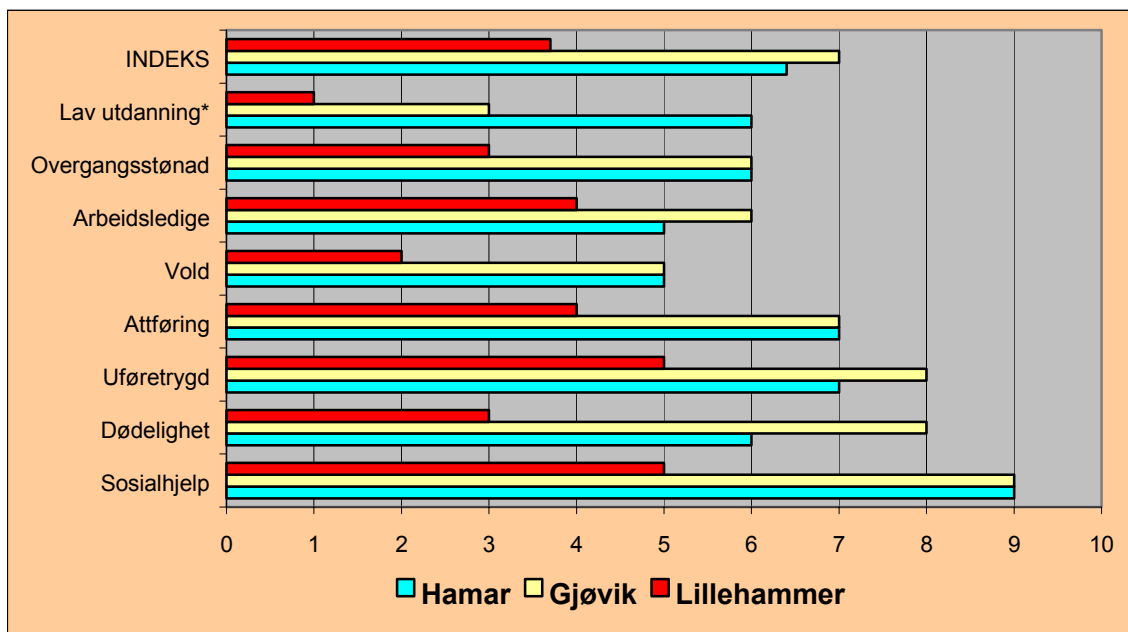
Figur 3.1 Indeksverdier for Lillehammer 1997 – 2001. (Kilde: SSB/Hjulet)

* Utdanningsnivå ("lav utdanning") er oppgitt som en supplerende opplysning og er ikke regnet inn i indeksen.

Bedre i Lillehammer enn hos naboene

Sammenlignet med nabobyene Gjøvik og Hamar, som har indeksverdier på henholdsvis 7 og 6,4, kommer Lillehammer bedre ut på samtlige indikatorer, inkludert utdanningsnivå. Lillehammer kommer særlig godt ut med hensyn til vold, overgangsstønad og dødelighet. Sagt på en annen måte; Lillehammer er en by med forholdsvis få siktelser i voldssaker, det er forholdsvis få som får attføringspenger og dødeligheten er forholdsvis lav.

Når dette er sagt, så er det ingen dokumentert sammenheng med lav skår på objektive levekårsindikatorer og opplevd levekårsituasjon. En kan ha det utmerket selv om en skårer lavt på noen objektive indikatorer (som andre enn en selv har valgt). Det er også slik at de objektive levekårsindikatorer reflekterer kun en del av kommunenes veldferdssituasjon. For det første vil det alltid være slik at de fleste i samtlige kommuner har det rimelig bra i sin hverdagssituasjon. Objektive levekårsindekser sier noe om hyppighet og forekomster av visse levekårsrelevante forhold, men de sier ingen ting om hvordan folk har det med seg selv og sine omgivelser. Statistikken fra Statistisk Sentralbyrå forteller imidlertid noe om visse forhold som gir visse betingelser for velferd, og om livsstil og verdier i Lillehammer, forhold som har innvirkning på hvordan bosatte i kommunen lever sine liv.

Figur 3.2 Indeks for levekårsproblemer og delindekser for enkeltindikatorer 2001. (Kilde: SSB)

Verdien 1 innebærer at kommunen eller bydelen tilhører de 10 prosent med lavest verdi på indikatoren osv., mens verdien 10 innebærer at kommune eller bydelen tilhører de 10 prosent med høyest verdi på indikatoren. Samleindeksen uttrykker den gjennomsnittlige verdien på de 7 indikatorene for levekårsproblemer.

* Utdanningsnivå ("lav utdanning") er oppgitt som en supplerende opplysning og er ikke regnet inn i indeksen.

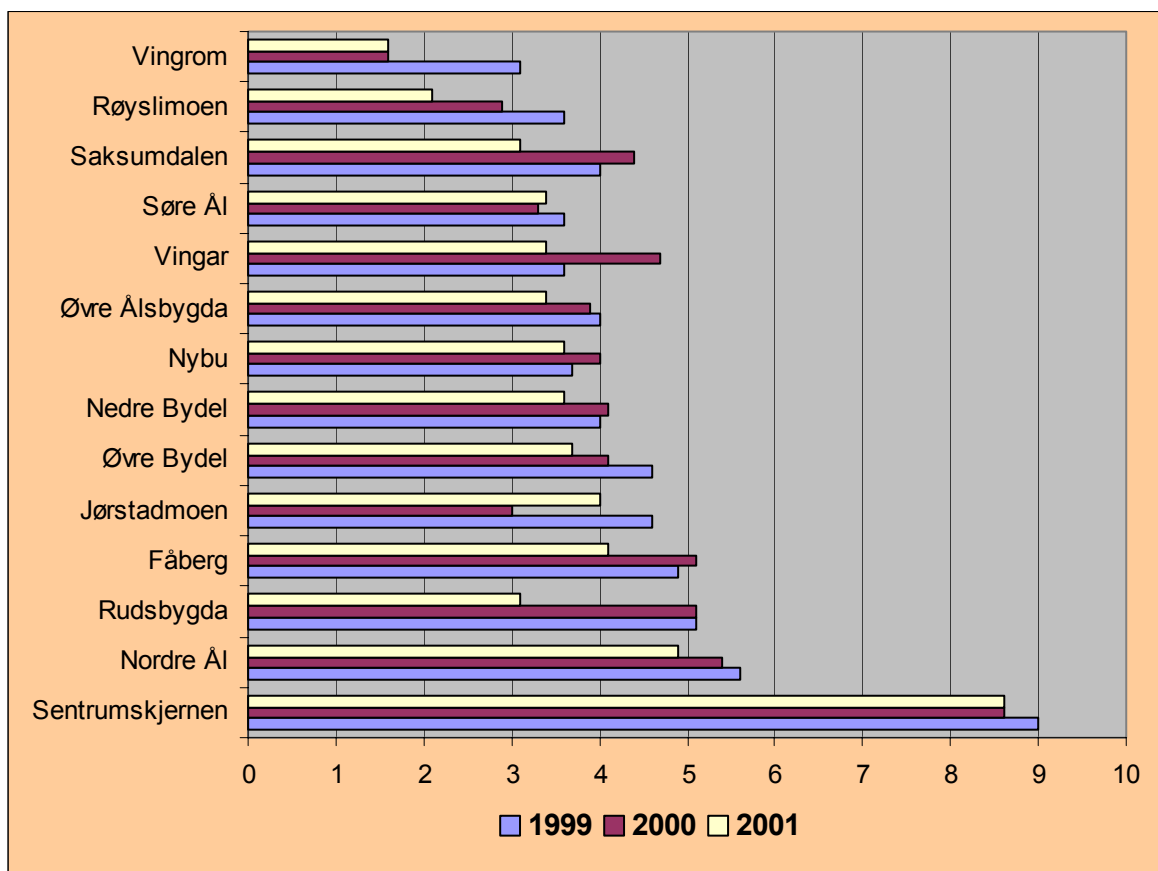
Indeksen bygger på følgende forhold:

- Sosialhjelpstilfeller 16 år og over pr. 100 innbyggere 16 år og over. 2000.
- Dødelighet i alt pr. 100 000 innbyggere. Årsgjennomsnitt 1994-1998. Alders- og kjønnsstandardiserte tall.
- Uførepensjonister 16-49 år pr. 31. desember 2000 pr. 1 000 innbyggere 16-49 år.
- Attføringspengetilfeller. Løpende tilfeller 31. desember 2000 pr. 1 000 innbyggere 16-66 år.
- Voldskriminalitet. Siktelser etter bostedskommune-/bydel. Gjennomsnitt for 1998 og 1999 pr. 10 000 innbyggere.
- Registrert arbeidsledige og deltakere på arbeidsmarkedstiltak pr. 100 innbyggere 25-66 år. 2000.
- Overgangsstønad. Mottakere i alt pr. 100 kvinner 20-39 år pr. 31. desember 2000. Lav utdanning.
- Andel med barne- og ungdomsskolenivå som høyeste fullførte utdanning i aldersgruppen 30-39 år pr. 1. oktober 1999. NB. Utdanningsnivået inngår IKKE i indeksen, men er tatt med som en supplerende opplysning.

3.3 Levekår i bydelene

Store bydelsvise forskjeller

Lillehammer kommune består i henhold til Kommuneplan for Lillehammer 1999-2010 av 11 bydeler/grender som varierer i folketall fra rundt 400 til i underkant av 6000. Statistisk Sentralbyrå (SSB, Hjulet) på sine side benytter en inndeling i 14 ulike bydeler/grender. Dette var også inndelingen i ØF-rapporten "Levekårstatus for Lillehammer" (Grimsrud 1998). Forskjellen skyldes at i kommunens inndeling er Nybu, Øvre bydel, Nedre bydel og Sentrumskjernen slått sammen til en enhet "Sentrum", mens SSB har skilt de fire enhetene ut som egne bydeler. Når de fire enhetene blir slått sammen til én bydel Sentrum, forsvinner nyanseringen mellom selve sentrum og de sentrumsnære boligområdene. Det er stor forskjell mellom sentrumskjernen og de omkringliggende boligområder med hensyn til hvordan de kommer ut på de ulike levekårsindikatorer.

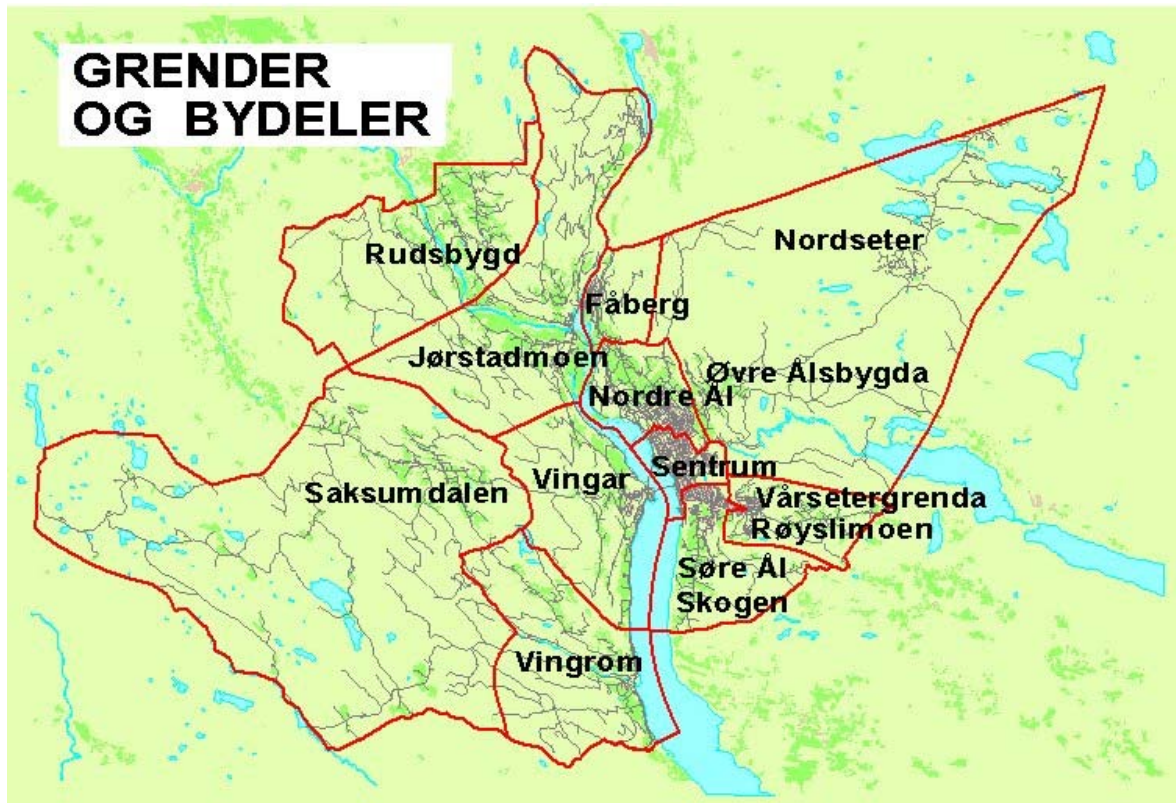
Figur 3.3 Levekårsindeks for bydelene 1999, 2000 og 2001. (Kilde: SSB/Hjulet)

Vingrom kommer best ut med en indeksverdi på 1,6 (både i 2000 og 2001), mens Sentrumskjernen på sin side kommer klart dårligst ut med en indeksverdi på 8,6 (både i 2000 og 2001), fulgt av Nordre Ål med 4,9 i 2001. Røyslimoen kommer nest best ut med en indeksverdi på 2,1 i 2001. De andre bydelene havner på verdier mellom 3 og 4 i 2001.

Indeksverdiene har endret seg lite fra 1999³ til 2001 i de fleste bydeler. De endringene som har funnet

³ Verdier for 1997 er ikke gjengitt i ØF-notatet Levekårstatus for Lillehammer (Grimsrud 1998). Det har heller ikke lyktes oss i å få tak i slike data til denne gjennomgangen.

sted har for de fleste bydelene vært positiv. Endringer på bydelsnivå er imidlertid normalt fra år til år, og skyldes ofte forhold som færre eller flere på overgangstønad eller sosialtrygd, eller noen flere dødsfall det ene året. Det er den langsiktige utviklingen som her er interessant. I det store og hele er det ingen dramatiske endringer i denne treårsperioden, men hovedtendensen peker i retning av at utviklingen er positiv i de fleste bydelene.

Figur 3.3 Kart over grender og bydeler i Lillehammer kommune. (Kilde: Lillehammer kommune)

4 Oppsummering

4.1 Undersøkelsen

Gjennomgangen har, med utgangspunkt i offentlig tilgjengelig datamateriale fra Statistisk Sentralbyrå, vist hvordan Lillehammer kommer ut på et utvalg sentrale levekårsindikatorer. Undersøkelsen er basert på statistikk fra offentlige instanser (som sosialkontor, trygdekontor, politi, arbeidskontor, skoler, barnehagekontor, osv.). Vi har valgt å vise levekårs situasjonen på to måter; en med utgangspunkt i SSB kommunestatistikk og en med utgangspunkt i SSBs "Hjulet". De to statistikkene, som delvis er overlappende, viser enkeltforhold som har betydning for folks velferdssituasjon. Det kan innvendes at bruk av SSBs levekårsindeks "Hjulet" som indikator på kommunens levekårstatus ikke gir et fulldekkende bilde av situasjonen siden denne har en overvekt av indikatorer hentet fra helse- og sosialregistre. Bildet er som kjent mer komplekst, blant annet inngår ikke forhold som sosiale relasjoner, medbestemmelse, folks tilgang til ulike ressurser (som inntekt, utdanning og bolig) og arbeid. Når det er sagt, så gir utvalget av levekårsindikatorer som inngår i undersøkelsen en indikasjon på levekårs tilstanden i Lillehammer ved at andelen av befolkningen som på en eller annen måte kommer i kontakt med det sosiale støtteapparatet eller påtalemyndigheter sier noe om velferdssituasjonen i kommunen. En kommune med en stor andel av befolkningen som mottar en eller flere former for sosial stønad eller hvor det er mye kriminalitet, kan sies å være en kommune hvor ikke alt er som det skal med tanke på befolkningens velferdssituasjon.

4.2 Noen kjennetegn ved Lillehammer

Lillehammer kan kort beskrives som en mindre bykommune med følgende kjennetegn:

- en forholdsvis stor andel har utdanning ut over videregående skole
- det er flere kvinner enn menn i de fleste aldersgrupper
- det er forholdsvis mange eldre
- det er forholdsvis få unge
- men likevel: en kommune der det fødes flere enn det dør
- det er en stor andel utflyttere og en stor andel innflyttere (ca halvparten av kommunens bef.)
- det er flere som har flyttet inn enn ut fram til i dag
- det har likevel vært en reduksjon av antall bosatte i aldersgruppen mellom 15 og 30 år, og da særlig kvinner
- en kommune med forholdsvis mange en-person husholdninger (- vanlig i bykommuner!)
- en kommune som kommer godt ut på sentrale levekårsindikatorer

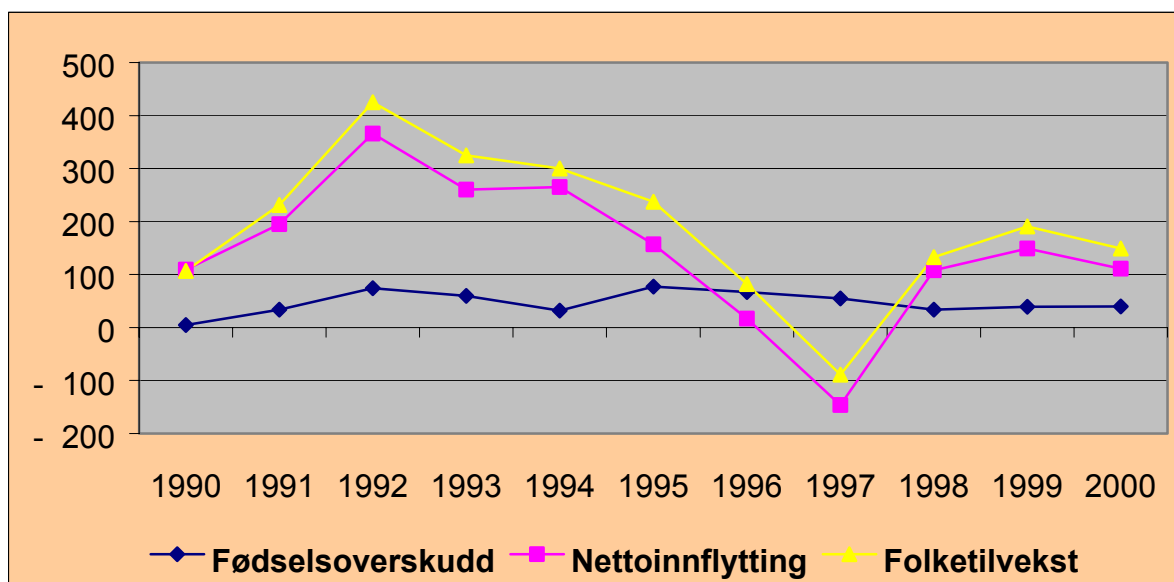
4.3 Status befolkning

Folketilvekst

Lillehammer har hatt vekst i fødselsoverskuddet siden tidlig på 1990-tallet – fra fem i 1990 til 77 i toppåret 1995. Siste halvdel av 1990-tallet har fødselsoverskuddet holdt seg på et forholdsvis jevnt og høyt nivå og lå i år 2000 på 40. Et fødselsoverskudd på rundt 40 personer må regnes som solid, særlig med tanke på at Oppland samme år hadde et fødselsunderskudd på 116 personer. Til sammenlikning kan det nevnes at tilsvarende tall fra Gjøvik var 33, og to for Hamar.

Folketilveksten i Lillehammer var i perioden 1991 – 2000 på åtte prosent. Til sammenlikning var tilveksten i Gjøvik på 3,4 prosent og i Hamar på 5,1. Lillehammer ser med andre ord ut til å være en populær by å bo i, til tross for et lite tilbakeslag i 1997 og i 2001.

Ved årsskiftet 2000/2001 var det registrert i alt 24 873 personer i kommunen, og ved årsskiftet 2001/2002 var det registrert 24 769. Det er med andre ord 104 færre Lillehamringer i 2002 enn i 2001. Denne nedgangen i folketallet kan i sin helhet tilskrives negativ flyttebalanse; flere flyttet ut enn inn i kommunen i dette året. Til forskjell fra de fleste andre kommuner med folketallsnedgang i fylket, har Lillehammer et forholdsvis solid fødselsoverskudd. Foreløpig er det derfor ingen ting som tyder på at Lillehammer bør frykte samme negative utvikling i folketallet som de mer utkantpregede kommunene i fylket. Det er først når flyttebalansen er negativ flere år på rad, slik at den bidrar til å endre kjønns- og alderssammensetningen i befolkningen at det er grunn til bekymring.

Figur 4.1 Fødselsoverskudd, netto innflytting og tilvekst i folketallet i Lillehammer 1990 – 2000 pr 1.januar.

Kjønn- og alderssammensetning

Av Lillehammers 24 769 innbyggere (pr 1. januar 2002) var det 52 prosent kvinner og 48 prosent menn. Kommunen er den eneste i Oppland som har flere kvinner enn menn i aldersgruppen 20 til 39 år (102 kvinner pr 100 menn). Andel barn og unge under 17 år ligger på 21,7 prosent, hvilket er likt med Oppland, men under andelen for landet sett under ett (som ligger på 23,6 %). Andelen eldre over

67 år ligger på 15,6 prosent. Det er lavere enn andelen for Oppland (som ligger på 16,2 %), men høyere enn andelen for landet sett under ett (som ligger på 13,5 %). I regional sammenheng har dermed Lillehammer en gunstig befolkningssammensetning med tanke på framtidig folketallsvekst.

Lillehammer har hatt en nedgang i antall *kvinner* i alderen 15-29 år. I aldersgruppen 15-19 år var reduksjonen i perioden på 8,1 prosent, mens det for aldersgruppen 20-24 år var en reduksjon på 9,4 prosent. I aldersgruppen 25-29 år var nedgangen på 10 prosent. Tilsvarende tall for *menn* er 5,4 prosent, 11 prosent og 7 prosent.

En nedgang i disse aldersgruppene er i utgangspunktet lite gunstig for kommunens framtidige befolkningsvekst: Færre unge voksne fører i tur med seg færre barnefødsler, og dermed har en startet en negativ naturlig befolkningsvekst. Men dersom Lillehammer har netto innflytting, vil dette kunne kompensere for en slik utvikling – slik flyttebalansen til nå har gjort.

Pr i dag er det vanskelig å si om siste års nedgang i folketallet vil vedvare, eller om det er et engangstilfelle slik det var i 1997. Endringer i folketallet kan komme av rent demografiske faktorer (som for eksempel endringer i fødselstall, fertilitet, dødelighet, ut- og innflyttinger), strukturelle forhold i samfunnet (for eksempel sentralisering, utvikling i arbeids- og boligmarkedet) og endringer i folks flytteeatferd (for eksempel endringer i individuelle flyttemotiv og når disse inntreffer i livsløpene).

Husholdningsstruktur

I Lillehammer består 17,3 prosent av husholdningene av enslige, en andel som for øvrig er høyst normal for bykommuner. Dette er en større andel enn landet sett under ett, men på samme nivå eller lavere enn andre bykommuner.

Lillehammer har også en høyere andel flerpersonhusholdninger uten barn i alderen 0 til 17 år, enn landet sett under ett. Dette forholdet må også ses i sammenheng med urbaniseringsgrad, det har tradisjonelt blitt født flere barn pr husholdning i landkommuner enn i bykommuner. Dette forholdet er nå i ferd med å endre seg, slik at vi i framtiden kan forvente at Lillehammer får en lavere andel husholdninger uten barn.

Lillehammer har videre en lavere andel husholdninger med barn 0 til 17 år enn landet sett under ett. Dette siste forholdet skyldes i hovedsak at andelen husstander med tre eller flere barn er forholdsvis lav i Lillehammer (9,6 % mot 12,7 % på landsbasis). Lillehammer ligger på omtrent samme nivå som landet sett under ett med hensyn til husholdninger med ett eller to barn.

Høgt utdanningsnivå

Utdanningsnivået i Lillehammer er høyt, både i forhold til fylket, de to andre Mjøsbyene og landet sett under ett. Til sammen 28 prosent av befolkningen over 16 år har høyere utdanning, andelen for Oppland er 17 prosent, mens andelen for landet sett under ett ligger på 21 prosent. Det er også slik at Lillehammer kommer bedre ut her enn både Gjøvik og Hamar som har henholdsvis 19 og 25 prosent med høyere utdanning. Lillehammer ligger med andre ord som en liten oase i fylket med hensyn til andel av befolkningen med utdanning ut over videregående skole. Det er like mange kvinner som menn med høyere utdanning i kommunen.

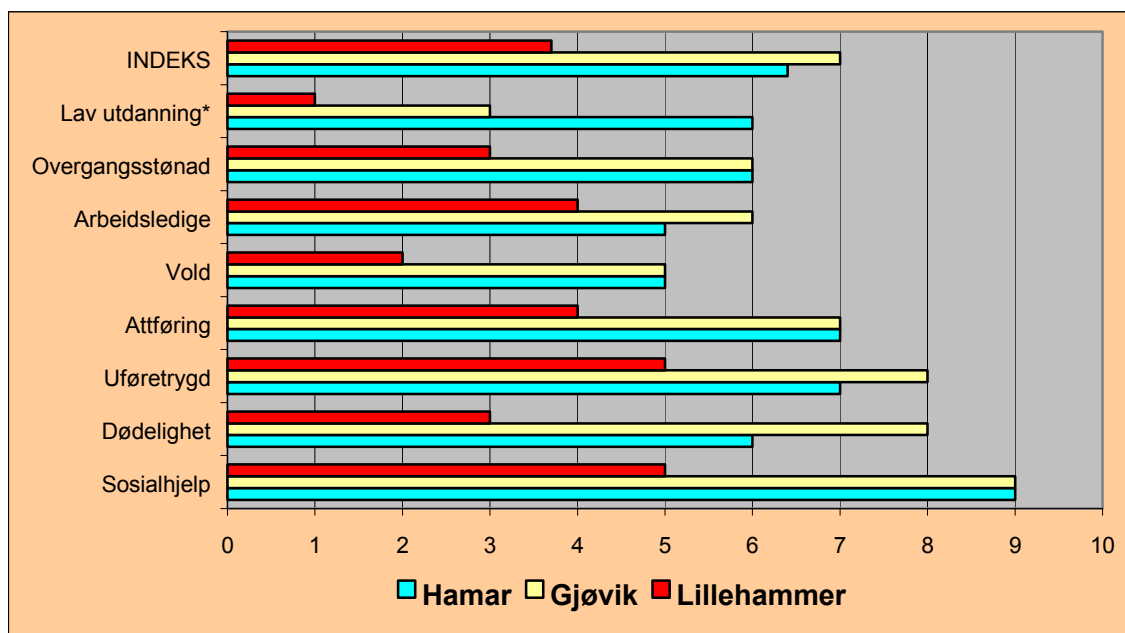
4.4 Status levekår

Kommunen

Lillehammer kommune kommer svært godt ut med hensyn til en del allment aksepterte indikatorer for levekår. I Statistisk Sentralbyrå sin levekårsindeks (Hjulet) kommer Lillehammer ut med en indeksverdi på 3,7 (2001) noe som plasserer kommunen blant de beste i landet dersom vi bruker de indikatorene som inngår i indeksen som mål på levekårsituasjonen. Det har vært en positiv utvikling i kommunen med hensyn til levekår; fra 5,7 i 1997 til 4,6 i 2000 – og altså 3,7 i 2001. I forhold til i 1999 var det i 2001 færre på sosialhjelp, færre på attføring, færre voldtilfeller, færre arbeidsledige og færre på overgangsstønad. Dødeligheten og antall uføretrygdede lå på samme nivå i 2001 som i 1999.

Arbeidsledigheten i Lillehammer ligger omtrent på samme nivå som Oppland, rundt 3 prosent for aldersgruppen 16 til 24 år, og rundt 2 prosent for aldersgruppen 25 til 66 år. Dette er lavere andeler enn vi finner i Gjøvik og Hamar, samt for landet sett under ett. Lillehammer ligger noe under landsgjennomsnittet med hensyn til bruttoinntekt pr innbygger 17 år og eldre, men ligger godt over gjennomsnittet i Oppland.

Barnehagedekningen 1 til 5 år var i 2000 på 67,4 prosent. Barnehagedekningen i Lillehammer er følgelig bedre enn gjennomsnittet i Oppland og landet sett under ett dersom vi kun ser på barnehagedekning 1 til 5 år – uansett aldersgruppe og antall timer i barnehagen. Dekningsgraden for aldersgruppen under 3 år er helt nede i 36,5 prosent, mens den for barn over 3 år er oppe i 88 prosent. Det er særlig for aldersgruppen under 3 år barnehagedekningen må betraktes som mindre god.

Figur 4.2 Levekårsindeks for Lillehammer, Gjøvik og Hamar. (Kilde: SSB/Hjulet)

Bydelsnivå

På bydelsnivå viser levekårsindeksen et nye ner nyansert bilde av levekårsituasjonen, selv om de fleste bydelene/grendene kan vise til gode tall for levekårsituasjonen. Fordelingen på bydels-/grendenivå viser, ikke særlig overraskende, at særlig Sentrum bydel har en opphopning av husstander som

kommer dårlig ut på SSB sine levekårsindikatorer, mens Vingrom og Røyslimoen kommer godt ut . Forklaringen på at Sentrum kommer dårlig ut og områder som Vingrom og Røyslimoen kommer godt ut, må ses i sammenheng med husholdstruktur og sosio-økonomisk struktur.

Sentrumskjernen har en overrepresentasjon av enslige uten barn, mest eldre kvinner, men også unge uetablerte, to befolkningskategorier som ofte kommer dårlig ut på levekårsmålinger etter såkalte objektive kriterier (registerdata). Personer i arbeid vil ofte komme forholdsvis bra ut på slike levekårsmålinger. Personer med høy utdanning – og som er i arbeid - har jevnt over færre levekårsbyrder (som dårlig helse og dårlig økonomi) enn personer med lav utdanning. Vi har ikke opplysninger om utdanningsnivå på bydelsnivå, men det er rimelig god grunn til å anta at bydeler med en stor andel barnefamilier også har en stor andel personer med forholdsvis høy utdanning siden utdanningsnivået jevnt over er høyere i yngre aldersgrupper enn i eldre.

4.5 Hvordan har det gått siden 1997?

Befolkning

- Lillehammers befolkning sett under ett har vokst med 368 personer
- Lillehammer har mistet innbyggere av begge kjønn mellom 15 og 29 år i perioden 1997 til 2001
- Statistikken viser samtidig at det er flere Lillehamringer mellom 30 og 35 år i 2001 enn i 1997
- Det har vært en reduksjon på 5,4 prosent i alderen 15 til 19 år (jf fig. 2.3)
- Det har vært en reduksjon på 11 prosent i alderen 20 til 25 år (jf fig. 2.3)
- I aldersgruppen 25 til 29 år har det blitt 10 prosent færre kvinner og sju prosent færre menn
- Det har blitt tre prosent flere menn i aldersgruppen 30 til 34 år, og fem prosent flere kvinner

Oppsummert kan vi si at den framtidige folketallsutviklingen er usikker, blant annet ved at Lillehammer mister innbyggere i den viktige aldersgruppen 15 til 29 år. Pr i dag har vi ikke grunnlag for å si om siste års nedgang i folketallet vil vedvare, eller om det er et engangstilfelle slik det var i 1997.

Levekår

- Levekårs situasjonen med hensyn til offentlig stønad, arbeid, vold og dødelighet har blitt bedre eller har vist en stabil tendens siden 1997 på samtlige forhold som inngår i SSB sin levekårsindeks. Indeksen for Lillehammer var i 1997 på 5,7 – i 2001 lå den på 3,7
- Det er i første rekke en reduksjon i antall personer på overgangsstonad og attføring som har bidratt til reduksjonen, men det har også vært en kraftig reduksjon i anmeldte voldstilfeller og nedgang antall arbeidsledige fra 2000 til 2001 i tillegg til at antall mennesker som mottar sosialhjelp også har vært mindre i 2001 enn i de to foregående (jf fig. 3.1)
- Dødelighet og andel uføretrygdede har ligget på samme nivå i perioden, det samme har utdanning
- For de fleste bydelene har endringen i perioden 1997 til 2001 vært positiv
 - Likevel; Vingar og Jørstadmoen har opplevd relative store variasjoner fra år til år
 - Størst positiv utvikling: Vingrom, Røyslimoen, Saksumdalen, Vingar, Fåberg og Rudsbygda
 - Minst positiv utvikling: Sentrum*, Søre Ål og Nordre Ål (* Sentrumskjernen, Nybu og Øvre bydel)

Vi kan konkludere med at Lillehammer på de levekårsområder som er sammenlignbare med resultatet fra statusundersøkelsen fra 1998 utført av Østlandsforskning (Grimsrud 1998), kan vise til en positiv utvikling i perioden 1997 – 2001. Dette gjelder også i de fleste bydelene.

Literaturreferanser

Allardt, E. (1975): *Att ha, att älska, att vara. Om välfärd i Norden. Argos. Lund.*

Barstad, Anders (1997): *Store byer, liten velferd? Om segregering og ulikhet i norske storbyer.* Sosiale og økonomiske studier. Statistisk Sentralbyrå. Oslo-Kongsvinger.

Grimsrud, Gro Marit (1998): *Levekårstatus for Lillehammer.* ØF-notat nr 03/1998. Østlandsforskning. Lillehammer.

Marek & Hovden 1983

NOU 1993:17: Levekår i Norge.

Scheifloe, Per Morten (1985): *Nærmiljø i bysamfunn. Om nærmiljø i byer.* Universitetsforlaget. Oslo.